

ЦЭНГЭГ НУУРЫН ХАМГААЛАЛТЫН ТАЛААРХИ ГАДААДЫН УЛС ОРНЫ ЭРХЗҮЙН [ЗАРИМ] ЗОХИЦУУЛАЛТ

Г. Алтан - Оч (Ph.D), Г. Чулуун

Өмнөтгөл

УИХ –ын Байгаль орчин, хүнс хөдөө аж ахуйн байнгын хорооноос¹⁹ гарчигт дурдсан сэдвийн хүрээнд гадаадын туршлага, түүнд холбогдох мэдээлэл гаргуулахаар ирүүлсэн захиалгын дагуу доорхи лавлагааг бэлтгэв.

Нуур хамгаалах асуудал бол угтаа байгаль хамгаалах, мөн, усны тухай .. гээд ерөнхий, багц [олон] хуулиар нэгэнт зохицуулагдчихсан байдаг нэг онцлогтой. Асуудлыг улам нарийсган, голуудыг, нууруудыг, эсхүл цэнгэг уст нууруудыг тухайлан авч үзэх нь аливаа улс орны өөрийн онцлогтой уялдан гарч ирдэг. Нуурын, цэнгэг нуурын тухай асуудал, мөн, дан гагц байгаль хамгаалах явцуу асуудал ч биш, эдийн засгийн .. бусад өргөн агуулгатай.

Нуурын тухай ойлголтыг жигдлэх үүднээс танин мэдэхүйн зарим элементар ухагдахууныг цухас ч болов хөндөх шаардлага тулгарч байна. Тэдгээрээс заримыг нь товчхон (2 абзацад багтаан) дурдвал,

- Нуур нь гадаргуугийн усны нэг төрөл, хонхорт хашигдаж хуримтлагдсан ус юм. Нуур амьд биетийн экологийн орчин болж өгдөг. Нуурын хэмжээ янз бүр. Аварга том нуурыг тэнгис далай гэж нэрлэх нь ч бий. Жишээ нь, Каспийн тэнгис (394299 км²) тодорхойломжоороо [бол] нуурт тоологдох боломжтой. Гэхдээ, Каспийг заавал “нуур эсхүл далай” гэж яг таг ангилах нь олон улсын, ихээхэн маргаантай “том” асуудал байдаг аж. Баргын далай нь далай нэрт нуур юм.
- Нуурыг урсгал ба тогтмол гэж ангилахаас гадна, эрдэсжилтээр нь, цэнгэг, давст, шорвог гэж хуваана. Томоохон нуурын нэг хэсэг нь цэнгэг, нөгөө хэсэг нь давстай [эсхүл, бүр шорвог] байх явдал элбэг. Хагас цэнгэг нуур ч олон Нуурын ус хугацааны уртад багасах, улмаар, давсжих шорвогжих нь бий. Нуурыг бас үүсэл гарвалаар нь, усан балансаар нь, биологийн чанараар нь гээд олон шинжээр ангилж болдог. Энэ бүхэн дээхнэ үеийн “түмэн бодис” –ын сурах бичигт туссан [байдаг] хамгийн энгийн танин мэдэхүйн анхдагч ойлголтууд юм. 1 литр ус 1 гр. хүрэхгүй (бага) эрдэсжилттэй байвал түүнийг “цэнгэг ус” хэмээнэ.

Бид энд [захиалгын дагуу] цэнгэг уст нуурыг тухайлан сонирхож байгаа болно. Тэгэхээр, нуурыг эрдэсжилтээр нь ангилах нь онолын хувьд [зарим талаар] барьцгүй зүйл мэт. Улс орнуудын холбогдох хууль тогтоомжид “нуурын цэнгэгийг нь илүү түлхүү хамгаалах, цэнгэг бишийг нь дутуу дулимаг хамгаалах гаргуунд нь хаях” үзэл санаа тусаагүй, тусах ч үндэсгүй; юм.

Дэлхийн бүх нуурын толин мандлын нийт талбай 2.7 сая км², усан багтаамж ~230000 км³ бөгөөд энэ нь бөмбөрцгийн хуурай газрын 1.8% -тэй тэнцэнэ. Нуурын усны түвшин “улирлын буюу бага” ба “олон жилийн буюу харьцангуй том” хэлбэлзэлд оршдог. Нуурын дүрс зүйн тодорхойломж их төлөв түүний усан балансаас хамаарна.

Амьд байгаль, хүрээлэн байгаа орчин, уул ус, гол мөрөн, нуур цөөрөм, усан объектийг хамгаалах тухай [ерөнхий] хууль тогтоомж энд тэндгүй нийтлэгдүү төрхтэй байдаг ч ч байгалийн давтагдашгүй өвийг улс орнууд дангаараа болон хамтын хүчээр “хүчлэн хамгаалсан” жишээ бас цөөнгүй. Энэ тал дээр, олон улсын түгээмэл зохицуулалтын

^{*} УИХ –ын Байгаль орчин хүнс хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны дарга Г. Баярсайхан, албан бичиг №6/3934, 2012.12.14;

чанартай эрхзүйн баримт бичгүүд ч бий. Жишээ нь, (баримт бичгийн нэрийг энд утгачилж авав)

1. Аюултай ачааг төмөр замаар, автомашинаар, дотоодын усан замаар зөөх тээвэрлэх явцад учруулсан хохирлын [иргэний] хариуцлагын тухай Конвенци, Женева, 1989.Х сар;
2. Цэрэг дайны болон өөр бусад хэлбэрийн дайснагласан зорилгод хүрээлэн буй орчныг [зориуд санаатайгаар] халтайгаар ашиглахыг хориглох Конвенци, 1976.12.10;
3. Хил дамнасан хорт нөлөө бүхий үйлдвэрлэлийн [том] осол гамшгийн тухай Конвенци, Хэльсинк, 1992.3.17;
4. Хилийн ус, олон улсын [харъяалал бүхий] нуурыг ашиглах хамгаалах Конвенц (1992) –ийн ус ба эрүүл мэндийн асуудлаархи Протокол, Лондон, 1999.6.17;
5. Хилийн бүс нутгийн үйлдвэрлэлийн осол гамшгийн хилийн усанд учруулсан хохирлын нөхөн төлбөр, иргэний хариуцлагын тухай Протокол, Киев, 2003.5.21;
6. [Байгалийн цэвэршилтэд мэдрэмжгүй] үл арилагч органик бохирдуулагч [хаягдал] –ийн тухай Конвенц, Стокгольм, 2001.5.22;
7. Бусад;

Олон улсын гол нуурын эрхзүйн дэглэм (правой режим рек и озёр) –ийн үүсэл түүх XVII зуунаас эхтэй юм. Улс гүрнүүд 2 ба түүнээс дээш улсын харъяалалтай гол нуурыг гадаад харилцааны маргаангүй ашиглах горимыг эртнээс эрэлхийлж ирсэн. Тийм “дэглэм” хилийн усны зохицуулалтын байдаг агуулгатай бөгөөд нуур, тэр тусмаа цэнгэг нуурын хамгаалалтын асуудалд хамаатахгүй. Ер нь, нуурыг ундны усны нөөц, эсхүл, цэнгэг устай, цэвэр тунгалаг нь гайхалтай учраас хамгаалах гээд байдаггүй, харин асуудлыг, тухайн нэр бүхий усан объектийн ашиглалтын үр нөлөөг дээшлүүлэх, эх байгалийг хамгаалах, бүс нутгийн хүн зоны амжиргааны эх үүсвэр талаас .. нь буюу илүү өргөн агуулгаар харж зохицуулдаг байна.

Усны нөөц [сан] бүхий үзэсгэлэн төгөлдөр нутгийг хуулиар хамгаалах туршлага гадаадын улс орнуудад бий. АНУ –д Үзэсгэлэнт онгон гол мөрний тухай хууль (Закон о диких и красивых реках, 1968), ОХУ –д “Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хууль (1992) .. зэргийн жишээлэн хэлж болно.

1. Ундны усны проблем (дэлхий дахинд)

Дэлхийн улс орнуудад нуур хамгаалах асуудал их төлөв (байгаль хамгаалах хууль, усны тухай хууль, хилийн усны гэрээ хэлэлцээр ... г. м.) ерөнхий хуулиудаараа зохицуулагддаг. Нэг ба нэг хэсэг нуурт зориулсан тусгай хууль ховор юм. Тэр тусмаа, нуур хамгаалах асуудлыг байгаль, хүрээлэн байгаа орчныг хамгаалах өргөн агуулгаар нь авч үзсээр ирсэн ба тухайн холбогдох хууль тогтоомжийг ундны усны, эсхүл цэвэр усны нөөц гэдэг талаас нь харж зохицуулж байгаа байдал төдийлэн тодорч харагдсангүй. Нуурыг цэнгэг учраас нэн тэргүүнд хамгаална гэхчилэн сэтгэх нь [одоохондоо] улс орнуудад нийтлэг хандлага биш ажээ. Байдал манайд ч тийм байгаа. Монголчууд [цэнгэг уст Хөвсгөл нуурыг бус, харин] Увс²⁰ нуураа дэлхийн байгалийн өвд бүртгүүлсэн.¹⁸

Байгалийн цэнгэг усны экосистемд хүний үйл ажиллагаа байнга сөргөөр нөлөөлж иржээ. Үргэлж өсөн нэмэгдэж байгаа хүн замыг цэнгэг ус, хоол хүнсээр хангахын тулд усжуулалттай газар тариалан хөгжиж, олон тооны усан сан, далан баригдаж, цэнгэг усны хэрэглээ эрс нэмэгдсэний улмаас эдүгээ дэлхийн хүн амын 40% нь цэнгэг усны дутагдалтай нөхцөлд амьдарч байна. Цаашид, энэ байдал улам дордож, 2025 он гэхэд дэлхийн хүн амын $\frac{2}{3}$ нь ийм цэнгэг усны гачаалд орно гэсэн таамаг ч буй аж. (WWF, 2002, Living Waters)

Азид усны хомсдол, сүүлийн жилүүдийн өөрчлөлтийн зургаараар хэдийнэ аюултай

²⁰ ОХУ –тай хамтарч;

гэж тодорхойлохуйц байдалд хүрсэн тухай НҮБ -ын судалгаанд дурдагдсан. Өнөөдөр, африкийн ундны усны нөөцийн байдал ч мөн хүнд байгаа юм. Дахиад 30 жил өнгөрөхөд, африкт жишээ нь, байдлыг хянах боломжгүй тийм нөхцөл байдал үүсэх магадлалтай гэж үздэг аж. Усаар дамжин хүнд халдварлах өвчний тоо сүүлийн 10 жилийн дотор 30% өссөн тухай мэдээлэл ч байна. Ямар ч байсан дэлхийн цөөнгүй бүс нутагт усны хомсдол бодитойгоор нүүрлээд байна гэж зарим судалгааны тайланд туссаныг дурдъя.

Дэлхийн буурай хөгжилтэй орнуудад цэнгэг усны хомсдол нь хүний өвчлөл болон нас баралтанд нөлөөлөгч үндсэн шалтгааны болсоор байна. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (WHO) –ын судалгаагаар, жил тутам 15 сая хүүхэд ундны усны гачаалаас үүдсэн шалтгаанаа эндэх боломж бүхий тооцоо хүртэл гарчээ.

Байдал ийм байгаа болохоор, цаашид нүүрлэх усны хомсдол болон нийгмийн тогтвортой хөгжлийн асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд экосистемийг хамгаалах зарчимд тулгуурласан урт хугацааны арга хэмжээ авч хэргэжүүлэхийг дэлхий нийт эрмэлзэж байна Усаа үргэлж цэврээр нь байлгахын тулд Дэлхийн байгаль хамгаалах сан (WWF) дараах 2 чиглэлийг баримталж байгаа болно. Үүнд:

- Нуур, ус, намгархаг газрын хамгаалалтыг нэмэгдүүлж түүний ашиглалт болон менежментийг эрс сайжруулах;
- Газар, ус, экосистем хоорондын нарийн уялдаа холбоог харгалзан нуур, гол мөрнийг илүү өгөөжтэй ашиглах; явдлыг чухалчилж байна (WWF, 2002, Living Waters).

2. Байгаль нуурыг хамгаалж буй ОХУ –ын туршлага

Байгаль нуурыг хамгаалах асуудал ОХУ –ын төр засгийн холбогдох дээд байгууллагуудын анхаарлын төв оршсоор ирсэн. Нуурыг хамгаалах тухай тусгай бие даасан хууль Б.Ельциний үед гарсан, мөн, удаа дараа уг хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан нь үүний нэг нотолгоо юм. [Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хуулийг, эх хэлээр нь, ард хавсаргав. [Хавсралт - 1]

1996 онд Байгаль нуурыг ЮНЕСКО дэлхийн байгалийн өвийн жагсаалтад бүртгэсэн. Орост, Байгаль нуурыг хамгаалах, нуурын бүс нутгийн нийгэм - эдийн засгийн хөгжлийг 2012 – 2020 онд хангах [улсын төвшний] зорилтот програм, нэгдсэн концепцийн дагуу хэрэгжиж эхлээд байна. Уг Концепцийг Оросын Засгийн газар 2011.7.20 –нд (Распоряжение №1274) баталжээ. Засгийн газрын энэ шийдвэр нь Байгал нуурын хамгаалалтын тухай хууль, мөн, ОХУ –ын Ерөнхийлөгчээс тухайн чиглэлд өгсөн (Поручение №-ПР2378 от 2009.9.05) үүргийн хэрэгжилттэй давхар холбоотой.

Зорилтот програм 2012 – 2020 оны хооронд 2 үе шаттай хэрэгжинэ. Эхний үе шат 2015 онд дуусна. Хоёрдахь шат 2016 оноос эхэлнэ. Зорилтот програмыг олон аспектаар нарийн тодорхойлогж төлөвлөжээ. Байгал нуурын ай савд оршин буй “суурин бохирдуулагч” нарт ногдох нийлбэр хог хаягдлын хэмжээ байнга өсөн нэмэгдсэн үзүүлттэй явж иржээ. Жишээлж дурдахад, [хог] хаягдлын удирдлагын менежментийг хөтөлбөрт төлөвлөсөн ёсоор хэрэгжүүлж гэмээнэ, өнөөгийн өндөр ба экстемаль түвшинд хүрсэн байгалийн бохирдолыг 80% бууруулах, хог хаягдлыг тусгай төхөөрөмжлөгдсөн полигонд боловсруулах ... зэрэг тодорхой олон үзүүлэлттэй.

Зорилтот програм хэрэгжих хугацаанд, нуурын ай савын нутаг дэвсгэрт, нуурыг хамгаалахад шууд ба дамаар чиглэсэн биет ажил, бодит арга хэмжээний зардалд нийтдээ 57.8 млрд. рубл., үүний 48.5 млрд. рубл. –ийг нь холбооны төсвөөс санхүүжүүлэхээр төлөвлөжээ. Зөрүүнд гарч байгаа 9.3 млрд. рублийн 6.8 млрд. –ыг нь Холбооны субъект өөрөөсөө, 2.5 млрд. –ыг нь төсвийн гаднах эх үүсвэрээс гаргахаар байгаа болно. ОХУ –ын Сангийн яамнаас оруулсан төсвийн төсөлд Байгаль нуурыг хамгаалах [улсын хэмжээний]

зорилтот хөтөлбөрийг 2013 – 2015 онд санхүүжүүлэхээр 8 млрд. рубль тусгасан[□] нь, орост, Байгаль нуурыг хүрээлэн байгаа орчинтой нь хамт цогцоор бодитойгоор хамгаалахад онцгой анхаарч байгаагийн дам нотолгоо болохоор байна. [<http://www.ecoindustry.ru/news/view/33482.html>, 18.09.2012]

Байгаль нуурыг хог хаягдлаас цэвэрлэх хамгаалах эхлэл санаачилгын түр ба дэд төсөл хөтөлбөр олон. НҮБ -ын Хөгжлийн Хөтөлбөрөөс болон Олон улсын сайн дурын “Байгаль нуурыг хамгаалъя” төсөл, “Дэлхийгээ цэвэрлэе”, “Бүх орос даяарын цэвэрлэгээ” –ий кампанит ажил .. г. м. Тусгай санхүүжилттэй нэг удаагийн, түр хэлбэр шинжийн ажил асуудлыг төр засгийн бодлогоор хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаатай хольж хутгаж ярих нь, энд [цаана нь хэдийгээр нэг зүйл оршин байгаа ч гэсэн] зохимж багатай гэж үзсэн болно.

Төр засгийн бодлого хөтөлбөр, улсаас авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний гүйцэтгэл ба [урсгал ажлын] явцад ОХУ –ын Байгаль орчны яам үндсэн захиалагчийнхаа хувиар хяналт тавина, бас, координаторын үүргээ ч давхар гүйцэтгэнэ. Шаардлагатай тохиолдолд үндсэн захиалагчийнхаа хувьд хөндлөнгийн экспертиз, аудит хийлгэх, статистик судалгаа хийх, хийлгүүлэх эрх үүрэгтэй ажилладаг.

Байгаль нуурыг хамгаалах тухай ОХУ –ын хуулийн ач холбогдлын талаар сөрөг үнэлэмжтэй хүмүүс ч цөөнгүй. Буриадын Улан – Удэд саявтарсхан болсон “нуур хамгаалах” хэлэлцүүлэг дээр оросын төрийн думын депутат М. Слипенчук “нуурын тухай хууль нуурыг үл хамгаалаад зогсохгүй, нэмэлт бэрхшээл төвөг удаж, нөхцөл байдлыг улам хүндрүүлж байна. Нуурыг хамгаалах хууль тогтоомж бидэнд ер дутаагүй, бүр эсрэгээр, хангалттай их байна, хэрэгжихгүй л байгаа болохоос биш ...” гэсэн нь зөвхөн нэг жишээ юм. Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хуулийн жишгээр, оросын баруунхойд бүс нутагт дахь Ладог нуурын тухай хууль гаргах хэрэгтэй гэсэн санал санаачилга ч гарч байгаа болно.

Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хуулийг дагаж гарсан [холбооны түвшний] бусад зарим хууль тогтоомжийн тойм жагсаалтыг харъя. Үүнд:

1. ОХУ –ын Засгийн газрын тогтоол, Постановление Правительства РФ от 30.08.2001 № 643 «Об утверждении видов деятельности запрещенных в центральной экологической зоне Байкальской природной территории»;
2. ОХУ –ын Засгийн газрын 26.03.2001 –ны өдрийн № 234 дугаар тогтоол, «О предельных значениях уровня воды в озере Байкал при осуществлении хозяйственной и иной деятельности»;
3. ОХУ –ын Засгийн газрын 28.01.2002 –ны өдрийн N 67 тогтоол, «Об особенностях охраны, вылова (добычи) эндемичных видов водных животных и сбора эндемичных видов водных растений озера Байкал»;
4. ОХУ –ын Засгийн газрын 06.09.2000 –ны өдрийн № 661 дугаар тогтоол, «Об экологическом зонировании Байкальской природной территории и информировании населения о границах Байкальской природной территории, ее экологических зон и об особенностях режима экологических зон»;
5. ОХУ –ын Байгал орчны сайд (Госком –ын дарга) 05.10.1999 –ны өдрийн “Байгаль нуурын хамгаалах .. хуулийн хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн эн тэргүүний ажил, арга хэмжээний тухай” № 564 тоот тушаал;
6. ОХУ –ын Байгаль орчны сайдын (Минприрод –ын) 05.03.2010 –ны өдрийн N 63 тоот тушаал, «Об утверждении нормативов предельно допустимых воздействий на уникальную экологическую систему озера Байкал и перечня вредных веществ, в том числе веществ, относящихся к категориям особо опасных, высокоопасных, опасных и умеренно опасных для уникальной экологической системы озера Байкал»;
7. ОХУ –ын загас агнуурын улсын хорооны даргын 08.05.2003 –ны өдрийн «Об утверждении перечня промысловых эндемичных видов водных животных озера Байкал» N 155 тоот тушаал;

Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хууль, дээр дурдсан яам газрын тогтоол тушаалаас гадна, бусад холбогдох олон хууль тогтоомжоор Байгаль нуурын ай савыг хамгаалах олон асуудал дамаар зохицуулагдаж байдгийг бас нэмж дурдмаар байна. Байгаль нуурын хамгаалалтын тухай асуудал тухайн нутгийн засаг захиргааны шийдвэрээр буюу нутгийн өөрийн удирдлагын түвшинд [холбооны субъектийн эрх хэмжээний хүрээнд] гарсан эрх зүйн баримт бичгүүдээр ч зохицуулагдана. Холбооны субъектийн түвшин гарсан мөн чиглэлийн баримт бичгүүдээс заримыг нь энд тухайлан дурдъя. Үүнд:

- Иркутск мужийн дүрэм, Байгалийн [цаад] хязгаарын Дүрэм (Мужийн үндсэн хууль);
- Иркутск мужийн Засгийн газрын 29.12.2009 –ны өдрийн Байгаль нуурын хамгаалалтын албаны тухай N 415/194-пп тоот тогтоол, мөн Комиссийн тухай тогтоол [О комиссии по соблюдению требований к служебному поведению государственных гражданских служащих службы по охране природы и озера Байкал Иркутской области и урегулированию конфликта интересов]
- Закон Иркутской области О ратификации протокола «О продлении на 2001 год действия бассейнового соглашения между Иркутской областью и республикой Бурятия о разделе сумм платы за пользование водными ресурсами озера Байкал»;
- Приказ Службы по охране и использованию животного мира Иркутской области от 14.01.2011 N 3-спр «О распределении между юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями квот добычи (вылова) водных биологических ресурсов для осуществления промышленного рыболовства на озере Байкал в пределах Иркутской области с впадающими реками на 2011 год»;

В настоящее время на областном уровне готовиться около 70 нормативно - правовых актов в области охраны природы. Один из самых важных - разработанный по поручению губернатора проект закона «Об областной государственной охране озера Байкал». Сейчас он находится на согласовании в правоохранительных органах, министерстве юстиции, после будет направлен на обсуждение в Законодательное Собрание региона.

Байгаль нуурын усны чанарыг хэвээр хадгалах нь хамгийн чухал зорилтын нэг мөн. Байгаль нуурын усны чанарыг алдагдуулах чиглэлд хамгийн ихээр муугаар нөлөөлөгч хүчин зүйлийн тоонд [манай] Сэлэнгэ мөрний усны [монголоос үүдэлтэй] бохирдлыг тэнд тэргүүн ээлжинд нэрлэж байгаа нь анзаарагдсан. Байгаль нуурт цуглах голоос үүсвэртэй усны хэмжээний тэн хагасыг Сэлэнгэ мөрөн гагцаар хангадаг. Оросуудын үзэж байгаагаар Сэлэнгэ мөрний усны гол бохирдуулагч нь, монголд, уул уурхайн “Эрдэнэт” үйлдвэр, орос, Улаан – Үдийн [хотын] цэвэрлэх байгууламжийн хаягдал, мөн Сэлэнгийн сав газар дахь мал аж ахуйн үйлдвэрлэл; -ийг оруулж байна.

Байгаль нуурыг дэлхийн байгалийн өвд бүртгүүлсэнтэй холбогдож “ОХУ –ын [тухайн чиглэлээр] олон улсын өмнө хүлээх үүрэг хариуцлагын тухай асуудал яригддаг. ЮНЕСКО –ийн холбогдох комиссийн товчооноос 2001 оны XII сард ОХУ –д “Дэлхийн өвийн бүртгэл – статустай объектод илрэх ёсгүй зөрчлийн жагсаалт” –ыг хүлээлгэн өгсөн байдаг. Хүлээсэн үүргээн биелүүлээгүй, эсхүл, хангалтгүй биелүүлсэн байдал гарсаар байх ахул, бүртгэгч тал, өмнөх бүртгэлээ өөр зэрэглэлийн буюу “аюулд өртсөн хүн төрөлхтний нийтлэг өв” –ийн жагсаалтад шилжүүлэх боломжтой юм.

3. Канад, АНУ –д Их нуурын бассейныг хамгаалж буй туршлага (түүхэн тойм)

Канад, Америкийн нутагт орших Их нуурын бассейн 5 том нуураас тогтоно. Урсгал цэнгэг устай. Энэ бассейн дэлхийн гадаргуугийн усны 18% -ийг өөртөө агуулдаг. Нуурын ай савд

канадын талаас 10 шахам сая хүн, америкийн талаас 30 гаран сая хүн аж төрдөг. Аль аль талаасаа аж үйлдвэрийн том район. 1950 –аад он хүртэл америк канадын талуудын аль аль нь энэ чухал бөгөөд нэгдмэл том усан объектийг экологийн талаас нь [заавал] хамгаалах учиртайг “сайн ойлголгүй” явж ирсэн гэдэг. Их нууруудаар нуурын тээвэрийн онгоц зорчдог, аж үйлдвэр, аялал жуулчлал хөгжсөн бүс нутаг юм. Их нуурын бассейн зөвхөн нэр бүхий 5 нуур биш, мөн олон тооны гол, жижгэвтэр ба жижиг нуурууд, 35000 шахам аралтай.

Америк - Канадын [цэнгэг уст] Их нуурын бассейн

Нуурын нэр	Эри нуур	Гурон нуур	Мичиган нуур	Онтарио нуур	Дээд нуур
Гадаргуун толь (км ²)	25 700	59 600	58 000	19 500	82 400
Усан багтаамж (км ³)	480	3540	4900	1640	12 000
Дундач гүн	19 м	59 м	85 м	86 м	147 м
Гүний тах	64 м	230 м	281 м	246 м	406 м

Нууруудыг хамгаалж эхлэхээс өмнөх үед цаасны болон өөр бусад үйлдвэрүүдийн хог хаягдал эдгээр нуурт орох хаягдах нь элбэг байв. Бассейны хамгийн их бохирдсон хэсэг нь Эйр нуур байсан бөгөөд тэнд загас жараахай нь илт цөөрөөд ирсэн гэдэг. Хэдий тийм ч Засгийн газрын зүгээс нуурыг аврах цэвэрлэхэд төсөв хөрөнгө гаргасанаар нуурын экологийн байдал улам улмаар сайжирч хуучин хэвэндээ орсон, орсоор байна.

1950 –аад оноос эхлэн канад ба америкийн хоёр тал Их нууруудын бохирдолтой холбогдол бүхий тодорхой хурц асуудлуудыг хамтран шийдэх, [мөн] усны чанарыг сайжруулах 2

талын [дотоод хүрээний] нэгдсэн хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлж эхэлжээ. Хөтөлбөр төлөвлөгөөний дагуу авч хэрэгжүүлсэн олон бодит арга хэмжээний үр дүнд, хэдхэн жилийн дотор, Их нууруудын их ус илт цэвэршиж ирсэн нь энгийн нүднээ ил болсон гэдэг. Нуурын усан дахь хүнд металлын болон органик элементүүдийн агууламж буурснаар усны шувууд болон загас “хордолтын байдал” –ын түвшин ч буурчээ.

Хөрш зэргэлдээ АНУ – Канад хоёр улсын засгийн газрын нуур хамгаалах энэхүү хөтөлбөрт төвлөрч зангидагдсан хүчин чармайлт бодит үр дүнд хүрсэн [уг] жишээг байгаль хамгаалал, түүний нөөцийн удирдагын улс дамнасан хамтын ажиллагааны нэг жишиг – модель гэж үздэг ажээ. Хамтын хөтөлбөр амжилттай хэрэгжсэнээр тэнд бүх асуудал нэгмөр шийдээгдээд дуусчихсан хэрэг огт биш бөгөөд экологийн олон актуль асуудал өнөө хир мөн оршсоор буйг тэмдэглэх нь зөв биз ээ.

Удаан хугацаанд үл цэвэрших хорт бодисын хөнөөлт аюул Их нууруудын усанд оршин байсаар байгаа нь, тэдгээрийг арилгахад, урсгал биш, урт хугацааны тусгай зорилтот өргөн далайцтай арга ажиллагаа явуулах шаардлагатайг харуулсаар байна. Их нууруудын “эрүүл мэнд” ямар байгааг, тус районы байгаль хамгааллын талаар канадын талаас авч хэрэгжүүлсэн цогц ажлын үр дүнг нэгтгэж илэрхийлсэн тайлан мэдээллүүд харуулдаг. Америкийн талын бодлого хөтөлбөрийн төлөвлөлт хэрэгжилтийг Шикаго хот дахь нуур хамгаалах үндэсний хөтөлбөрийн газрын Хүрээлэн байгаа орчны агентлаг (Агентство охраны окружающей среды по Национальной программе Великих Озер в Чикаго) бас гаргадаг.

Их нуурын бассейны бохирдолтын нэг том асуудал нь цэнгэг уст нуурын усны 1960 оноос эхтэй тэжээлт бодисын баяжуулалтаас үүдэл бүхий нуур ус ургамал ногоондоо эзлэгдэж “өвсөнд баригдах” үйл явц юм. Нуурын усны найрлагад биогенийн элемент ихэдсэнээс болж эвтрофикации процесс явагдаж, усны чаныг муутгадаг. Эвтрофикацийг нөхцөлдүүлдэг химийн гол хоёр элемент нь азот ба фосфор болно. Энэ байдал канад ба америкийн талуудыг 1972 онд Их нуурын бассейны усны чанарын анхны Хэлэлцээр (GLWQA) -г хийхэд хүргэжээ. Хэлэлцээрт тусгалаа олсон холбогдох зүйл заалтаар фосфорт ба азотот хаягдлын хэмжээг хязгаарлав.

Хэлэлцээрээр хүлээсэн үүргийн хэрэгжилтийг канадын тал хууль эрх зүйн талаас нь ч баталгаажуулж, бохирдлын голомтуудад тавих хяналтыг чангатгажээ. Чухамхүү 1972 оны хэлэлцээрээр Их нуурууд руу нэвтрэх үйлдвэрийн газруудын химийн хорт хаягдал, механик хог новшийн асуудлыг сөхөж журамласан юм. Канад ба америкийн талууд Их нуурын бассенийг хамгаалах II хэлэлцээрээ 6 жилийн дараа буюу 1978 байгуулсан.

Хэлэлцээрүүдийн хэрэгжилийн эерэг үр нөлөө 1980 оны эх гэхэд илээр мэдрэгдэж холбогдох хяналт, судалгаа шинжилгээний байгууллагууд зарим дүгнэлтийг гаргасан байдаг. Үүнд:

1. Хоёр талын хэлэлцээр, хамтын хөтөлбөр програмын үр дүнд талуудын авч хэрэгжүүлсэн бодит багц ажил Их нууруудын бохирдлыг багасгах чиглэлд сайнаар нөлөөлсөн ч тавигдаж байгаа тулгамдсан зорилтуудыг нэгмөр шийдэхэд хүрэлцээтэй бус байна;
2. Их нууруудын экосистемд хохирол учруулагч, нуурын усны бохирдлыг нөхцөлдүүлэгч хорт хаягдлыг хязгаарлах хамгийн үр дүнтэй арга нь тэдгээрийн хэмжээг багасгахад орших бус, харин тэдгээрийг бүрэн хориглох явдал мөн; гэж үзжээ.

Их нуурын бассенийг хамгаалах II хэлэлцээрээрийн хүрээнд 1987 онд, талууд, нуурын хүрээлэн байгаа орчныг бохирдлоос ангижруулах ажлаа эрчимжүүлэх үүднээс нэмэлт арга хэмжээ болгож тусгай Протокол –д гарын үсэг зурж, зорилтот ажлын хэрэгжилтийн баталгааг хангах чиглэлд хяналтын арга тогтолцоог өргөжүүлэн чангатгажээ.

4. БНХАУ –ын Засгийн газраас Далай нуурыг хамгаалах чиглэлд авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээ

Хятадад үйлдвэрлэл хөгжихийн хэрээр тус улсын зүүн хойд болон өмнөд мужуудад экологийн тэнцвэрт байдал алдагдаж, гол ус ширгэх, цөлжилт явагдах ... зэрэг олон сөрөг үр дагавар илэрсээр байна. Тэнд, хамгийн их аюул дагуулж болох нэг асуудлыг ундны усны хомсдол. Фортун сэтгүүлд бичсэнээр, хятадын засаг захиргааны нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний жагсаалтад ундны усны хангамж - чанартай холбогдсон багц асуудал багтжээ. Сүүлийн 10 гаруй жилийн хугацаанд Хятад улс ундны усны хомсдолд “гүн” өртөж байгаа тухай олон улсын судалгааны байгууллагуудын тайлан мэдээнд дурдагдсан байна.

НҮБ -аас явуулсан судалгаагаар ундны усны хэт хомсдолд өртсөн 13 орны тоонд 1347 сая хүнтэй манай урд хөрш орсон. Дэлхийн цэвэр усны нөөцийн зургаан хувь нь л Хятадад хамаатна. Тиймээс үйлдвэрлэл хөгжиж, хүн ам өсөхийн хэрээр ундны усны асуудал тэнд улам бүр стратегийн агуулгатай болсоор ажээ. Хятадад усны хомсдолд өртсөн 300 сая хүн байдаг гэх ба жилд усны хомсдолоос болж 70 орчим мянган хүн нас бардаг гэсэн тойм тооцоо ч байдаг аж.

Хятадын засаг захиргаанаас усны хомсдолыг бууруулах, чанарыг нь сайжруулах ажилд жилд 22 тэрбум доллар төсөвлөдөг. Хятадын хүн ам эрчимтэй өсч байгаа нь усны хомсдолыг улам бүр хүндрүүлсээр байна. Хүн ам нь өнөөгийн хурдцаараа өссөөр байх ахул хятад улс 50 жилийн дараа гаднаас ус импортлох хэмжээнд очно. Ялангуяа хятадын хойд бүс нутагт усны байдал үнэхээр хүнд байгаа” гэж Азийн бүсийн байгалийн байдлыг судлах төвийн мэдээлэлд туссан байв.

Хятад улс усны нөөцөө үр нөлөөтэй ашиглах хамгаалах тал дээр далайцтай том програмууд хэрэгжүүлдэг. Хилийн усны хамааралтай тодорхой зарим асуудалд тэд зэргэлдээх хөрштэйгээ нэгмөр тохиролцолгүйгээр барьж байгуулж эхэлсэн төсөл байгууламжуудтай юм. Цэнгэг уст Буйр нуур бол хилийн ус. Буйр нуурт Халхын гол цутгадаг. Халх голын урсацын зарим хэсгийг хятадууд үйлдвэрийн район руугаа татаж, технологийн зориулалтаар ашиглах боломж, бодол төлөвлөгөө бүхийг зарим эх сурвалжид дурдсан байна. (Зураг 1)

БНХАУ –ын Өвөрмонголын өөртөө засах орны Хөлөнбуйр аймгийн нутагт орших Далай нуурт монголын Хэрлэн цутгана. Далай нуур цэнгэг устай, гадаргуун толь томтой, гүехэн (гүн хэсэгтээ эл хэмжээс 8 м.), хамгийн гол нь бүс нутгийнхаа уур амьсгалын онцлогоос хамаараад бусдаас илүү анхаарал шаардахуйц эмзэг байдалд оршдог. Хятадын Засгийн газар Далай нуурыг хамгаалах чиглэлд олон бодитой арга ажиллагаа явуулж ирсэн ба Аргуун голын дээд салаа - Хайлаар голын урсацын тэн хагасыг Далай нуурт цутгадаг байх [тийм] инженерийн шийдлийг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна.

Монгол Улсын Засгийн газар БНХАУ –ын Засгийн газар хооронд Хилийн усыг хамгаалах, ашиглах тухай хэлэлцээрийг анх 1994 онд байгуулсан. Монгол - Хятадын хилийн хамтарсан комисс 2 улсын нутаг дэвсгэрт усаар хиллэдэг болон хилийн усны савд хамрагдах гол нуурын газрын байдалтай танилцах, судалгаа хийх, хамтарсан шинжээчдийн хэсгийг байгуулан, түүний ажлын дүрмийг баталж хилийн ус судлалын харуулын сүлжээ байгуулах, усны горимын мэдээ солилцох, Шарилж гол, Буйр нуурын усны горим, нөөцийн талаарх судалгааны үр дүнг солилцох, Буйр нуурын загасны нөөцийг нэмэгдүүлэх, хамгаалах талаар хамтын ажиллагааг өрнүүлж байна. Харин, ОХУ –тай манайх хилийн усны гэрээ холбогдолтой хамтын ажиллагааны эхийг харьцангуй эрт 1974 онд²¹ тавьжээ.

²¹ Стратегическая оценка природных ресурсов и экологической обстановки в свете Программы

(Зураг 1)

5. Монголын цэнгэг усны нөөц, түүний хамгааллын зарим асуудал

Монгол улс нь олон төрлийн экологийн систем бүхий уудам дэлгэр нутагтай, газар нутгийн байршлаараа усны том хагалбаруудын заагт, Ази-Номхон далайн бүс нутгийн хамгийн хур тунадас багатай, хуурайшилт ихтэй хэсэгт оршдог. Монголын усны нөөц жигдбүс тархалттай, зарим бүсийн усны чанар муу, эрүүл ахуйн шаардлага хангадаггүй юм.

Монгол орон усны нөөц бага - хязгаарлагдмал орны тоонд ордог. Сүүлийн жилүүдэд бэлчээрийн талхагдал, уул уурхайн хөгжлийг салбар үйл ажиллагааг дагалдан гарч буй хүрээлэн буй орчны доройтол зэргээс хамаарч байгаль орчныг хамгаалах үйл ажиллагааг байгалийн нөөцийн тогтвортой менежменттэй хослуулах хэрэгцээ шаардлага улам бүр нэмэгдсээр байна.

Возрождения Старых Промышленных Баз Северо-востока, Инженерная Академия КНР, Научное Издательство, Пекин, КНР, 2007;

Монголын нийт усны нөөцийн 83.7% нь нуур, 10.5% нь мөсөн гол, 5.8% нь гол мөрний эзэлнэ. Гадаргын усны нөөцийн 85% нь цэнгэг бөгөөд цэнгэг усны нөөцийн 93.6% -ийг дан гагц Хөвсгөл нуурт хамаарна. Тиймээс, монголын цэнгэг усны нөөц хамгааллын асуудал дотор Хөвсгөл далай, Буйр нуурын талаархи өгүүлэмжийн “эзлэх хувийн жин” бусдаас давамгайлах шинж бүхий юм.

Монгол орон “газрын дундад тэнгисээс байгаль нуур хүртэлх зурвас газрыг хамарсан нуурын бүс” –ийн зүүнзүх хэсэгт оршдог. Монголд 0.1 км² -ээс дээш талбайтай нуур 3500 орчим бий бөгөөд тэдгээрийн нийт талбай 15640 км² буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 1% -тай тэнцэнэ. Монголын ихэнх нуур хэт жижиг бөгөөд [тэд] тооны хувьд нийт нуурын 85% -ийг эзэлдэг.

Хөвсгөл нуур, түүний ай савын хамгаалалт

Байгалийн унаган төрхөө харьцангуй сайн хадгалж үлдсэн, байгалийн бүс бүслүүрийн бүх л хэв шинжийг төлөөлдөг, цэвэр цэнгэг усны сан болсон байгалийн үзэсгэлэнт Хөвсгөл нуур, түүний сав газар, Үүр-Уйлганыг хамарсан газар нутгийг хамгаалалх зорилгоор Монгол улсын Засгийн Газрын 1992 оны 31 дүгээр тогтоолоор, тэдгээрийг Байгалийн үндэсний цогцолборт газар гэсэн ангиллаар хамгаалалтанд авч, улмаар, 1995 онд УИХ –ын 26 дугаар тогтоолоор ТХГН –ийн хуульд нийцүүлэн БЦГ –ын ангилалд хамруулсан юм. Хөвсгөл нуурын ус Эгийн гол, Сэлэнгэ мөрнөөр дамжин дэлхийн цэнгэг усны нөөцийн тавны нэгийг агуулдаг Байгаль нуурт цутгадаг болохоор Хөвсгөл нуурыг хамгаалах нь Байгаль нуурыг хамгаалахтай зайлшгүй холбоотой гэж үздэг байна. Иймээс тус цогцолборт газар нь зөвхөн Монгол орны төдийгүй олон улсын ач холбогдолтой нутаг юм.

Нуур усыг²² тусгай хамгаалалттай газар нутагт хамруулах талаар

Увс нуур, Монгол Дагуур, Хан Хэнтийн Хагийн Хар нуурыг Дархан цаазат газар, Хөвсгөл, Тэрхийн Цагаан нуур, Хар – Ус нуур (Хар болон Дөргөн нуур), Горхи Тэрэлж (Туул голын зарим хэсэг), Алтайн нурууны нуурууд (Хотон, Хоргон, Даян, Толбо нуур) –ыг Байгалийн цогцолбор газарт, Булган голыг Байгалийн нөөц газарт, Хүйсийн найман нуур, Ганга нуурыг Байгалийн дурсгалт газарт оруулжээ.

Монголын нуур ус Рамсарын жагсаалтад ...

Олон улсын ач холбогдолтой бүхий ус ..газар орчны тухай конвенц буюу “Рамсарын конвенц” –д 2012 оны байдлаар 160 улс орон нэгдэн орсон бөгөөд 193 сая га газрыг хамарсан 2005 (ш.) газар нутгийг бүртгэгдсэн. Конвенцийн үндсэн зорилго нь нуур – усыг хамтран хамгаалах, зохистой ашиглах үйл ажиллагааг олон улсын хэмжээнд эрхлэн гүйцэтгэх зорилготой юм. Монгол улс энэхүү конвенцид 1998.4.08 –нд ёсоор нэгдэн орсон. “Рамсарын жагсаалт” -д монголын 11 газар нэр зааж орсон. Тэдгээрт, Өгий нуур (1998 он), Монгол Дагуур (1997), Тэрхийн Цагаан нуур (1998), Нууруудын хөндийн нуурууд (1998), Хар-Ус нуур (1999), Айраг нуур (1999), Ачит нуур, түүний орчмын ус, намгархаг газар (2004), Буйр нуур, түүний орчмын ус, намгархаг газар (2004), Ганга нуур, түүний орчмын ус, намгархаг газар (2004), Увс нуур, түүний орчмын ус, намгархаг газар (2004), Хурх, Хүйтэн голын хөндийн нуурууд (2004) тус тус бүртгэгджээ.

Японы засгийн газар (Усны нөөцийн салбарын буцалтгүй тусламжаар) Улаанбаатарт “Цэнгэг усны нөөц, байгаль хамгаалах төв” –ийг барьж ашиглалтад хүлээлгэж өгсөн. Төвийг хүлээн авах ёслолын ажиллагаанд Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайд С. Оюун

²² ус намгархаг газрыг - гэсэн өргөн агуулгатай;

оролцож хэлэхдээ “Байгаль орчны хамгаалал, ногоон хөгжил дэлхий нийтийн амин чухал эрх ашиг, бодит эрэлт хэрэгцээ болж буй өнөөгийн нөхцөлд [энэ] төв монголын төдийгүй зүүн хойд Азийн орнуудын хүрээнд байгаль хамгаалал, ногоон хөгжлийн чиглэлээр мэдээлэл, сургалт, сурталчилгаа явуулах, олон улсын төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, мэргэжлийн чиглэлээр дотоод гадаадын хурал, зөвлөлгөөн, уулзалт зохион байгуулах иж бүрэн байгууламж бүхий түшиц газар болно” гэжээ.

6. Анхаарах зарим санаа

а) Нуур хамгаалах чиглэлд хэрэгжүүлж ирсэн, хэрэгжүүлж байгаа гадаадын [дээрх дурдсан хэдэн орны] туршлага сэлтээс үзэхүл, тэд, усан объектийн энэ төрлийг “чухамхүү цэнгэг устай учраас” тусгайлан буюу онцлон хамгаалаад байгаа байдал ажиглагдахгүй байна. Энэ нь, доорхи үндэслэл бүхий мэт. Үүнд:

- Гадаадын улс орнууд их төлөв усаар баян, нуураар элбэг юм. Тиймээс, улс орнууд нуур цөөрөмдөө “энэ нь чухал, тэр нь [бол] яахав” гэх маягаар ялгамжтай ханддаггүй, өөрөөр хэлбэл, нэгийг нь буюу нэг-хэсгийг нь тухайлан онцолдоггүй; гэж хэлж болохоор байна. Зарим улс оронд тодорхой усан объектуудыг эрхзүйн талаас нь хууль тогтоомжоор хамгаалсан байдаг ч тэр нь олон биш, нийтлэг биш юм.

Манай ойрын хөрш, зэргэлдээх казахстанд гэхэд, жишээлбэл, 48262 нуур буй бөгөөд үүний 94% нь эзлэх талбайн хэмжээгээрээ 1 км² –ээс том ажээ. Дэлхий бүхэлдээ 1.8 сая [том] нууртайг өмнө дурдсан. ОХУ том жижигтэйгээ нийлсэн 2 сая гаран нууртай. Монгол орны томоохонд тооцогдох нуурын жагсаалтад нэр бүхий 170 гаран нуур байдаг. (Хавсралт – 2)

- Дэлхийн улс орнууд нуур хамгааллын асуудалд “хожмын цэвэр усны нөөц баялаг” гэсэн “тусгайлсан явцуу агуулгаар” гэхээсээ илүү, нуурыг, бусад олон уул усны нэгэн адил их байгалийн нэг-хэсэг гэж үзэж, байгаль хамгаалах ерөнхий хууль, түүнтэй хамааран уялдах бусад хууль тогтоомжийн хүрээнд хамгаалж ашиглаж иржээ. Нуурыг цэнгэг ба цэнгэг бус [хагас цэнгэг, давстай, шорвог] гэж ялгах, үүнийг хуулиар тодорхойлон баталгаажуулах гэж оролдох нь ээдрээтэй эргэлзээтэй асуудлын нэг юм. Нууран дахь эрдэсийн агууламж амьд байгалийнхаа хуулиар зохицуулагддаг. Зарим онцлог “нуур усыг хамгаалах тухай Рамсарын конвенц” -ийн агуулга ч үүнийг дам нотолдог гэж хэлж болохуйц юм.

б) Байгалийн атар онгон байдлын хэвээр хадгалах, нуур усыг бохирдуулахгүй байх, ус мөрний өгөөжийг нийгмийн хөгжил дэвшлийн болон ард иргэдийн ирээдүйн сайн сайхны төлөө [туйлын] үр нөлөөтэй ашиглах тал дээр дэлхийн улс орнуудын оролдлого туршлага заавал хоорондоо адилхан байх албагүй нь ч харагдаж байна. Улс орнууд энэ чиглэлд юу хүсч төлөвлөсөнөө олон улсын түгээмэл эрхзүйн хэм хэмжээ, хууль тогтоомжийн хүрээнд, дор бүрнээ, өөр өөрийнхөөрөө хийж хэрэгжүүлэх боломж нээлттэй. Амьдрал практик дээрээ ч, ус мөрөн ихтэй улс орны хууль эрхзүйн зохицуулалт, “ус нуургүй шахуу” газар орны холбогдох хууль тогтоомжийн агуулгын цаадах суурь үзэл санаа тэр бүрий хоорондоо ижил байх боломжгүй нь харагддаг.

с) Хилийн усны статустай цэнгэг нуурыг тэтгэгч гол мөрний урсацыг өөрчлөх асуудалд улс орнууд нэг талын ашгийг хэт эрхэмлэн “болгоомжгүй хандах” явдал ойлголт арилахгүй оршоор байна. Манайханд, хятадын цэнгэг уст Далай нуурыг тэтгэгч Хэрлэн голын урсацыг говиор дайруулан өөрчлөх яриа гарч байсан удаатай ба хятадууд [манай] цэнгэг уст Буйр нуурыг тэтгэгч Халх голын урсацыг нуурын эсрэг чиглэлд татах төсөл хөтөлбөртэй; гэх мэт.

Цэнгэг нуурын хамгаалалтын асуудлыг яг нууран толиогоор нь биш түүний ай саваар [өргөн хүрээнд, бүхэлд нь] авч үздэг юм байна. Цэнгэг уст нуурыг хамгаалахын тулд түүнд цутгагч гол мөрнийг ч хамгаалах учиртай. Энэ мэтээс үүдээд “нуур хамгаалах”, “цэнгэг нуур хамгаалах” асуудал гол мөрнийг хамгаалах асуудалтай арга буюу очоод нийлчихдэг байна.

- d) АНУ ба Канадын хилийн ус – Их нуурууд нь, хэрэг дээрээ, нуур ч юм, бас гол мөрөн ч юм. [Хоорондоо бүгд холбоотой. Нэг ус бүгдэнгээр нь дамжаад урсчихдаг гэж хэлж болно] Тиймээс тэнд, нуур хамгаалах асуудал өөрөө усан объектийн хамгаалал гэсэн өргөн агуулгатай.
- e) Зарим улс орон нуур усыг хамгаалахдаа засгийн газрынхаа мөрийн хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах үүднээс төсөв зардал гаргаад биет үйл ажиллагаа, бүтээн байгуулалт өрнүүлэн инженерийн тооцоонд суурилсан гидротехникийн байгууламж барих ... зэргээр “ус ашиглах, байгаль хамгаалах” дорвитой ажил хийдэг, өрнүүлдэг. Мөн, зарим улс орон тухайн усан объектийн тойронд, хүрээлэн байгаа орчныг унаган төрхөөр нь онгон байлгах чиглэлд анхаардаг. Энд тухайн улс орны эдийн засгийн хүчин чадал ч нөлөөлж байгаа нь илт. \
- f) Нэг тодорхой усан объектийг, эсхүл цэнгэг уст нэг-нуурыг тухайлан хамгаалсан хууль тогтоол гаргасанаар тухайн асуудал нэгмөр шийдэгдчихдэггүйг зарим орны туршлага харуулж байна; гэж үзнэ. ОХУ –ын Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хууль, түүнийг дагаж гарсан засгийн газар, яам агентлагийн тогтоол захирамж, холбооны улсын [дотоод] субъектийн буюу орон нутгийн засаг захиргааны шийдвэр .. эд бүгдийн нийт тоо 100 лавтай хол давахаар байна. Гэтэл тэдгээрийг хэрэгжилт, үр дүнг салбарын мэргэжилтнүүд, хөндлөнгийн мэргэжлийн байгууллагууд чамласаар. Гэхдээ, Байгаль нуурыг хамгаалах тухай хууль гарснаар, хүн төрөлхтөний [байгалийн, нийтлэг өв] цэнгэг уст энэ гайхамшигт объектийг хамгаалахад зарцуулах хөрөнгө төсөв урьд урьдынхаас эрс нэмэгдсэнийг тэмдэглэх нь зөв болов уу.

2013.01.10

▢ ▢ ▢

(Хавсралт – 1)

БАЙГАЛЬ НУУРЫГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ [ОХУ –ын] ХУУЛЬ

Федеральный закон РФ от 1 мая 1999 года № 94-ФЗ)

Принят Государственной Думой 2 апреля 1999 г. Одобрен Советом Федерации 22 апреля 1999 года (с изм., внесенными Федеральными законами от 27.12.2000 N 150-ФЗ, от 30.12.2001 N 194-ФЗ, от 24.12.2002 N 176-ФЗ)

Настоящий Федеральный закон определяет правовые основы охраны озера Байкал, являющегося не только уникальной экологической системой Российской Федерации, но и природным объектом всемирного наследия.

Глава I. Основные положения

Статья 1. Правовое регулирование в области охраны озера Байкал

1. Правовое регулирование в области охраны озера Байкал осуществляется настоящим Федеральным законом, другими федеральными законами и иными нормативными правовыми актами Российской Федерации, а также законами и иными нормативными правовыми актами субъектов Российской Федерации. Если международным договором Российской Федерации

установлены иные правила, чем те, которые предусмотрены настоящим Федеральным законом, применяются правила международного договора.

Статья 2. Экологическое зонирование Байкальской природной территории

1. Байкальская природная территория - территория, в состав которой входят озеро Байкал, водоохранная зона, прилегающая к озеру Байкал, его водосборная площадь в пределах территории Российской Федерации, особо охраняемые природные территории, прилегающие к озеру Байкал, а также прилегающая к озеру Байкал территория шириной до 200 километров на запад и северо - запад от него.
2. На Байкальской природной территории выделяются следующие экологические зоны:
 - центральная экологическая зона - территория, которая включает в себя озеро Байкал с островами, прилегающую к озеру Байкал водоохранную зону, а также особо охраняемые природные территории, прилегающие к озеру Байкал;
 - буферная экологическая зона - территория за пределами центральной экологической зоны, включающая в себя водосборную площадь озера Байкал в пределах территории Российской Федерации;
 - экологическая зона атмосферного влияния - территория вне водосборной площади озера Байкал в пределах территории Российской Федерации шириной до 200 километров на запад и северо - запад от него, на которой расположены хозяйственные объекты, деятельность которых оказывает негативное воздействие на уникальную экологическую систему озера Байкал.
3. Экологическое зонирование Байкальской природной территории осуществляется в порядке, установленном Правительством Российской Федерации.

Статья 3. Границы Байкальской природной территории

1. Правительство Российской Федерации по представлениям органов государственной власти Республики Бурятия, органов государственной власти Иркутской области, органов государственной власти Читинской области, органов государственной власти Усть - Ордынского Бурятского автономного округа утверждает границы Байкальской природной территории и экологических зон - центральной экологической зоны, буферной экологической зоны, экологической зоны атмосферного влияния.
2. Органы исполнительной власти Республики Бурятия, органы исполнительной власти Иркутской области, органы исполнительной власти Читинской области и органы исполнительной власти Усть - Ордынского Бурятского автономного округа в порядке, установленном Правительством Российской Федерации, обеспечивают информирование населения Байкальской природной территории о границах Байкальской природной территории, в том числе о границах экологических зон, и об особенностях режима экологических зон.

Статья 4. Договоры о разграничении предметов ведения и полномочий органов государственной власти Российской Федерации и органов государственной власти субъектов Российской Федерации в области охраны озера Байкал

Предметы ведения и полномочия органов государственной власти Российской Федерации и органов государственной власти субъектов Российской Федерации в области охраны озера Байкал в соответствии с Конституцией Российской Федерации и федеральными законами могут определяться договорами о разграничении предметов ведения и полномочий органов государственной власти Российской Федерации и органов государственной власти Республики Бурятия, органов государственной власти Иркутской области, органов государственной власти Читинской области, органов государственной власти Усть - Ордынского Бурятского автономного округа.

Глава II. Режим охраны Байкальской природной территории

Статья 5. Основные принципы охраны Байкальской природной территории

В целях охраны уникальной экологической системы озера Байкал на Байкальской природной территории устанавливается особый режим хозяйственной и иной деятельности, осуществляемой в соответствии с принципами:

- приоритета видов деятельности, не приводящих к нарушению уникальной экологической системы озера Байкал и природных ландшафтов его водоохранной зоны;
- учета комплексности воздействия хозяйственной и иной деятельности на уникальную экологическую систему озера Байкал;
- сбалансированности решения социально - экономических задач и задач охраны уникальной экологической системы озера Байкал на принципах устойчивого развития;
- обязательности государственной экологической экспертизы.

Статья 6. Виды деятельности, запрещенные или ограниченные на Байкальской природной территории

1. На Байкальской природной территории запрещаются или ограничиваются виды деятельности, при осуществлении которых оказывается негативное воздействие на уникальную экологическую систему озера Байкал:
 - химическое загрязнение озера Байкал или его части, а также его водосборной площади, связанное со сбросами и с выбросами вредных веществ, использованием пестицидов, агрохимикатов, радиоактивных веществ, эксплуатацией транспорта, размещением отходов производства и потребления;
 - физическое изменение состояния озера Байкал или его части (изменение температурных режимов воды, колебание показателей уровня воды за пределами допустимых значений, изменение стоков в озеро Байкал);
 - биологическое загрязнение озера Байкал, связанное с использованием, разведением или акклиматизацией водных биологических объектов, не свойственных экологической системе озера Байкал, в озере Байкал и водных объектах, имеющих постоянную или временную связь с озером Байкал.
2. На Байкальской природной территории запрещается строительство новых хозяйственных объектов, расширение, реконструкция действующих хозяйственных объектов без положительного заключения государственной экологической экспертизы соответствующих проектов.
3. Перечень видов деятельности, запрещенных в центральной экологической зоне, утверждается Правительством Российской Федерации.

Статья 7. Водный режим озера Байкал

В целях охраны уникальной экологической системы озера Байкал и предотвращения негативного воздействия хозяйственной и иной деятельности на ее состояние устанавливаются следующие требования к водному режиму озера Байкал:

- режим наполнения и сработки озера Байкал определяется специально уполномоченным государственным органом управления использованием и охраной водного фонда в порядке, установленном законодательством Российской Федерации;
- запрет на повышение уровня воды в озере Байкал выше максимальных значений и снижение уровня воды в озере Байкал ниже минимальных значений, установленных Правительством Российской Федерации.

Примечание: Постановлением Правительства РФ от 26.03.2001 N 234 установлены предельные значения уровня воды в озере Байкал при осуществлении хозяйственной и иной деятельности.

Статья 8. Особенности охраны, вылова (добычи) эндемичных видов водных животных и сбора эндемичных видов водных растений

В целях охраны байкальских омуля, нерпы и других видов водных животных, а также видов водных растений, распространенных только в озере Байкал (далее также - эндемичные виды водных

животных и растений), за исключением водных животных и растений, занесенных в Красную книгу Российской Федерации, Правительством Российской Федерации или специально уполномоченным им федеральным органом исполнительной власти определяются допустимый объем вылова (добычи) байкальских омуля, нерпы и других эндемичных видов водных животных, сбора эндемичных видов водных растений, сроки вылова байкальского омуля и перечень орудий его вылова, сроки добычи байкальской нерпы и перечень орудий ее добычи, а также сроки сбора эндемичных видов водных растений. Особенности охраны, вылова (добычи) байкальских омуля, нерпы и других эндемичных видов водных животных, а также сбора эндемичных видов водных растений устанавливаются Правительством Российской Федерации.

Статья 9. Территории традиционного природопользования на Байкальской природной территории

1. На Байкальской природной территории в установленном законодательством Российской Федерации порядке определяются территории традиционного природопользования.
2. Отношения, возникающие в связи с использованием земель и других природных ресурсов на территориях традиционного природопользования на Байкальской природной территории, регулируются законодательством Российской Федерации в соответствии с настоящим Федеральным законом.

Статья 10. Особенности пользования земельными ресурсами в центральной экологической и буферной экологической зонах

Пользование земельными ресурсами в центральной экологической и буферной экологической зонах гражданами и юридическими лицами осуществляется с соблюдением требований настоящего Федерального закона.

Статья 11. Особенности лесопользования в центральной экологической зоне

1. В центральной экологической зоне запрещаются:
 - рубки главного пользования;
 - рубки в кедровых лесах, за исключением рубок ухода за лесом и выборочных санитарных рубок;
 - изъятие земель лесного фонда, занятых лесами первой группы, а также земель лесного фонда, не покрытых лесной растительностью, для их использования в целях, не связанных с ведением лесного хозяйства.
2. При лесоустройстве должен обеспечиваться приоритет восстановления особо ценных лесных массивов.

Статья 12. Организация туризма и отдыха в центральной экологической зоне

1. Организация туризма и отдыха в центральной экологической зоне осуществляется в соответствии с правилами, обеспечивающими соблюдение предельно допустимых норм нагрузок на окружающую природную среду в центральной экологической зоне.
2. Правила организации туризма и отдыха в центральной экологической зоне утверждаются органами государственной власти Республики Бурятия, органами государственной власти Иркутской области.

Глава III. Нормативы предельно допустимых вредных воздействий на уникальную экологическую систему озера Байкал

Статья 13. Порядок установления нормативов предельно допустимых вредных воздействий на уникальную экологическую систему озера Байкал

1. Для Байкальской природной территории устанавливаются нормативы предельно допустимых

вредных воздействий на уникальную экологическую систему озера Байкал в порядке, определенном законодательством Российской Федерации в соответствии с настоящим Федеральным законом.

2. Нормативы предельно допустимых вредных воздействий на уникальную экологическую систему озера Байкал, а также методы их определения утверждаются соответствующими специально уполномоченными федеральными органами исполнительной власти и совершенствуются на основании данных научных исследований.
3. Перечень вредных веществ, в том числе веществ, относящихся к категориям особо опасных, высокоопасных, опасных и умеренно опасных для уникальной экологической системы озера Байкал, утверждается специально уполномоченными федеральными органами исполнительной власти.

Статья 14. Предельно допустимый объем сбросов и выбросов вредных веществ, размещения отходов производства и потребления, опасных для уникальной экологической системы озера Байкал

1. Предельно допустимый объем сбросов и выбросов вредных веществ, размещения отходов производства и потребления, опасных для уникальной экологической системы озера Байкал, устанавливается с учетом результатов научных исследований в соответствии с законодательством Российской Федерации и ежегодно подлежит обязательному пересмотру в целях его уменьшения с учетом состояния окружающей природной среды Байкальской природной территории.
2. Количество относящихся к категориям особо опасных и высокоопасных для уникальной экологической системы озера Байкал вредных веществ в сбросах хозяйственных и иных объектов, расположенных в центральной экологической и буферной экологической зонах, не должно превышать такое количество при заборе воды.
3. Концентрации вредных веществ всех категорий опасности для уникальной экологической системы озера Байкал в сбросах и выбросах не должны превышать нормативы предельно допустимых концентраций вредных веществ, установленных для каждой из экологических зон.

Глава IV. Государственное регулирование в области охраны озера Байкал

Статья 15. Федеральный орган исполнительной власти, специально уполномоченный на осуществление государственного регулирования в области охраны озера Байкал

В соответствии с Конституцией Российской Федерации и Федеральным конституционным законом "О Правительстве Российской Федерации" определяется федеральный орган исполнительной власти, специально уполномоченный на осуществление государственного регулирования в области охраны озера Байкал.

Статья 16. Комплексные схемы охраны и использования природных ресурсов Байкальской природной территории

Основой для осуществления хозяйственной и иной деятельности на Байкальской природной территории являются комплексные схемы охраны и использования ее природных ресурсов, разрабатываемые и утверждаемые в порядке, установленном законодательством Российской Федерации и законодательством субъектов Российской Федерации.

Статья 17. Экологическая паспортизация хозяйственных объектов на Байкальской природной территории

Юридические лица, осуществляющие хозяйственную и иную деятельность на Байкальской природной территории, обязаны иметь экологические паспорта хозяйственных объектов. Особенности ведения экологических паспортов хозяйственных объектов на Байкальской природной территории определяются федеральным органом исполнительной власти, специально уполномоченным на

осуществление государственного регулирования в области охраны озера Байкал.

Статья 18. Ликвидация или перепрофилирование экологически опасных хозяйственных объектов

Ликвидация или перепрофилирование экологически опасных хозяйственных объектов на Байкальской природной территории осуществляется в порядке и в сроки, которые установлены законодательством Российской Федерации.

Статья 19. Государственный экологический контроль в области охраны озера Байкал

Государственный экологический контроль в области охраны озера Байкал осуществляется федеральным органом исполнительной власти, специально уполномоченным на осуществление государственного регулирования в области охраны озера Байкал, иными специально уполномоченными федеральными органами исполнительной власти, а также органами государственной власти Республики Бурятия, органами государственной власти Иркутской области, органами государственной власти Читинской области, органами государственной власти Усть - Ордынского Бурятского автономного округа.

Статья 20. Государственный экологический мониторинг уникальной экологической системы озера Байкал

Государственный экологический мониторинг уникальной экологической системы озера Байкал осуществляют федеральный орган исполнительной власти, специально уполномоченный на осуществление государственного регулирования в области охраны озера Байкал, и иные специально уполномоченные федеральные органы исполнительной власти в рамках единой системы государственного экологического мониторинга.

Статья 21. Финансирование деятельности по охране озера Байкал

1. Финансирование деятельности по охране озера Байкал осуществляется за счет средств федерального бюджета и других источников в соответствии с законодательством Российской Федерации и законодательством субъектов Российской Федерации.

Действие пункта 2 статьи 21 приостановлено с 1 января по 31 декабря 2003 года Федеральным законом от 24.12.2002 N 176-ФЗ. Действие пункта 2 статьи 21 приостановлено с 1 января по 31 2002 года Федеральным законом от 30.12.2001 N 194-ФЗ. Действие пункта 2 статьи 21 приостановлено с 1 января по 31 декабря 2001 года Федеральным законом от 27.12.2000 N 150-ФЗ.

2. В соответствии с бюджетным законодательством Российской Федерации образуется целевой бюджетный фонд по охране озера Байкал.

Статья 22. Целевые программы в области охраны озера Байкал

1. В целях планирования и осуществления мероприятий по охране озера Байкал осуществляются разработка и реализация федеральных целевых программ и региональных целевых программ в области охраны озера Байкал.
2. Федеральные целевые программы в области охраны озера Байкал формируются Правительством Российской Федерации в порядке, установленном законодательством Российской Федерации. Региональные целевые программы в области охраны озера Байкал разрабатываются и утверждаются в порядке, предусмотренном законами и иными нормативными правовыми актами субъектов Российской Федерации.

Статья 23. Информация в области охраны озера Байкал

В порядке, установленном законодательством Российской Федерации, гражданам и юридическим лицам обеспечивается доступ к информации в области охраны озера Байкал.

Статья 24. Ответственность за нарушение настоящего Федерального закона

Лица, виновные в нарушении настоящего Федерального закона, несут ответственность в соответствии с гражданским, административным, уголовным и иным законодательством Российской Федерации.

Статья 25. Международное сотрудничество Российской Федерации в области охраны озера Байкал

Международное сотрудничество Российской Федерации в области охраны озера Байкал регулируется Конституцией Российской Федерации, международными договорами Российской Федерации, федеральными законами и иными нормативными правовыми актами Российской Федерации.

Статья 26. Вступление в силу настоящего Федерального закона

1. Настоящий Федеральный закон вступает в силу со дня его официального опубликования.
2. Нормативные правовые акты Российской Федерации подлежат приведению в соответствие с настоящим Федеральным законом.

Президент Российской Федерации Б. Ельцин, Москва, Кремль, 1 мая
1999 г., N 94-ФЗ

(Хавсралт - 2)

Монголын [том] нуурууд (Жагсаалтын хэсгээс)

(Хүснэгт -1, Нуурын дүрс зүйн тодорхойлолт, дарааллыг толин гадаргын хэмжээгээр авав,
товчилсон)

	Нуурын нэр	Нуурын талбай (км ²)	Нуурын урт	Нуурын өргөн (км)		Нуурын гүн (м)		Нуурын эзэлхүүн (км ³)
				дундаж	тах	дундаж	тах	
1	Хөвсгөл (цэнгэг)	2760	136	20,8	36,5	138	262	380,7
2	Увс (давст)	3350	84	40	79	11,9	20	39,6
3	Хар – Ус (цэнгэг)	1852	72,2	26	27	2	4,5	3,432
4	Хяргас (эрдэст)	1407	75	19	31	47	80	66,034
5	Буйр (цэнгэг)	615	40	15	21	6	10,2	3,784
6	Хар нуур (цэнгэг)	575	37	16	24	4,2	7	1,422
7	Дөргөн (давст)	305	24	13	17	14	27	4,367
8	Ачит (цэнгэг)	297	24	12	18	2	5	0,665
9	Бөөнцагаан (давст)	252	24	11	19	10	16	2,355
10	Үүрэг (давст)	239	20	12	18	27	42	6,419
11	Тэлмэн (цэнгэг)	194	28	12	16	13	27	2,671
...	...	...	...	...	...	...	...	...
169	Домбон	2	3,4	0,6	0,8	1	2	0,002

170	Шавхалт	2,1	2,9	0,8	1,2	1,1	2	0,002
-----	---------	-----	-----	-----	-----	-----	---	-------

* * *

Ашигласан материал

1. [Монгол Улсын] Уур амьсгалын өөрчлөлтийн үнэлгээний илтгэл, УБ, 2010;
2. Монгол орны нуурын каталоги, УБ, 2000;
3. WHO/UNISEF, Global Water Supply and Sanitation Assessment 2000 Report, 2000. New York: UNISEF; WMO (World Meteorological Organization), 1997, Comprehensive Assessment of the Freshwater Resources of the World, Stockholm, Sweden: WMO and Stockholm Environment Institute. WRI (World Resources Institute), 2002, Earth Trends Website Statistical Database available on line at
4. www.earthtrends.wri.org
5. <http://www.panda.org/livingwaters/about.html>
6. бусад;

